



BOEKBEORDELINGEN

STEWART FRASER, *The evils of a foreign education or Birdsey Northrop on education abroad*, International Center, George Peabody College for Teachers, Nashville, Tennessee U.S.A., 1966, 78 p.

Het Peabody International Center in Nashville is bezig een aantal monografieën op het gebied van de vergelijkende opvoedkunde te publiceren. Thans is in deze serie opgenomen het pleidooi, dat Birdsey Grant Northrop in 1873 heeft doen uitgaan tegen de gewoonte om Amerikaanse jongelieden enkele jaren onderwijs in Europa te laten volgen. In het bijzonder de Duitse scholen waren daarbij zeer in trek. De auteur betoogt in zijn geschrift dat de gouden mogelijkheden, die men van de Europese cultuur verwacht, grotelijks overdreven zijn. Hij laat zien dat enkele jaren op een Duits gymnasium moeilijk zijn in te passen in de gang van het Amerikaanse onderwijs en daarom gedoemd zijn om onvruchtbaar te blijven. Hij heeft bovendien morele bezwaren. Het gevaar is groot dat deze jongelieden de beste waarden van de Amerikaanse cultuur verliezen, ja ontchristelijk zullen terugkeren. Bovendien is de geest van de Duitse scholen volstrekt militaristisch en dus geheel in strijd met de democratische traditie, welke de jongelieden door het Amerikaanse onderwijs wordt bijgebracht. Uit een uitgebreide correspondentie en persbesprekingen, die mede zijn afgedrukt, blijkt dat de auteur met zijn betoog brede instemming heeft gevonden. Steward Fraser heeft deze nieuwe editie van het geschrift ingeleid. Het komt mij voor dat hij daarbij de gelegenheid verzuimd heeft om deze publicatie te plaatsen in het cultuurhistorisch kader, waarin zij thuisbehoort, namelijk in die van het opkomend nationalisme van de zeventiger jaren der vorige eeuw.

PH. J. I.

FRANK TRACY CARLTON, *Economic Influences upon Educational Progress in the United States, 1820-1850*, Teachers College, Columbia University, New York, 1966, 165 p.

Dit geschrift verscheen voor de eerste maal in 1908. Het is thans, met een woord vooraf van Prof. L. A. Cremin opgenomen in de serie *classics in education*. De periode, die de aandacht van de auteur tot zich trok, is die waarin in de Verenigde Staten onderwijs in kosteloze openbare lagere scholen, uit belastingopbrengsten bekostigd, werd ingevoerd. Het onderwijskundig reveil in de eerste helft der 19de eeuw werd vóór de verschijning van Carlton's studie toegeschreven aan de invloed van een aantal humanitair denkende mensen. Daartegenover verdedigt Carlton de these, dat de ontwikkeling bepaald is door de opkomst van het industrialisme. Hij voert daarvoor uitvoerig materiaal aan. Interessant is de opsomming van de argumenten vóór en tegen kosteloze, uit de openbare kas betaalde, scholen. Ver-

scheidene ervan kennen wij uit de Nederlandse onderwijshistorie. Ik noem één pro-argument, dat niet elke lezer bekend zal zijn: „Education will rectify false ideas as to unjust distribution of wealth” (p. 49): het zal de massa der armen en minder welgestelden duidelijk maken dat hun materiële situatie door de wetten van het economisch gebeuren gedetermineerd is. Carlton schrijft in de strijd voor onderwijsverbetering waarschijnlijk meer invloed aan de loontrekkenden toe dan houdbaar is. De actie kwam eerder uit de middenklassen. Maar dit doet niets af aan het feit, dat hij licht heeft geworpen op de sociaal-economische factoren, die op de achtergrond staan van de onderwijshervorming, die hij beschreef, . . . en vele latere.

PH. J. I.

J. D. NISBET AND N. J. ENTWISTLE, *Age of transfer to secondary education*, University of London Press Ltd., Warwick Lane London E. C. 4, 111 p.

Dit boek is het resultaat van een studie, die in opdracht van de Scottish Council for Research in Education werd ondernomen. De conclusie is dat het, gezien de individuele verschillen in de rijping, niet mogelijk is om een leeftijd voor overgang naar het voortgezet onderwijs aan te geven, welke door de intrede van de puberteit zou worden bepaald. Bovendien leidt de intrede van de puberteit niet tot duidelijke veranderingen in gedrag of denken; de ontwikkeling van de persoonlijkheid is een continu proces. Daarom moet de overgang van het basisonderwijs naar het voortgezet onderwijs zich over de gehele periode van 10 tot 13 jaar uitstrekken en een geleidelijke verandering in leerplan en leermethode met zich meebrengen. Deze uitkomst is het resultaat van een grondige literatuurstudie en een eigen longitudinaal onderzoek, waarvan hier verslag wordt gedaan. Er is ook een hoofdstuk betreffende de overgang in andere landen. Een waardevol geschrift over een actueel onderwerp!

PH. J. I.

GRETA G. SMIT, *Het Landbouwhuishoudonderwijs in Nederland ontstaan, ontwikkeling en betekenis 1908/1965*, Saatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1966, 215 p.

In 1919 kwam Mejjuffrouw G. Smit als leerling op de landbouwhuishoudschool „De Rollocate” bij Dedemsvaart aan. In 1963 werd Mej. Smit als inspectrice van het landbouwhuishoudonderwijs gepensioneerd. Daar tussenin ligt een 44-jarige verbintenis met die tak van onderwijs, welke aan de bekwaamheid, toewijding en karaktervastheid van deze vrouw enorm veel te danken heeft. In dit boek, geschreven in opdracht van de minister van onderwijs Mr. Cals, zijn het ontstaan, de ontwikkeling en de betekenis van het landbouwhuishoudonderwijs beschreven. Mej. Smit heeft er de kennis ingelegd, die iemand, die meer dan drie decennien inspectrice van dit onderwijs is geweest, vermag op te brengen. Tegelijkertijd klinkt er de liefde in door, die iemand, die bijna alles wat zij beschrijft met hart en ziel heeft

beleefd, voor het gebeuren met zich draagt. Belangrijk is dat de schrijfster de behoefte heeft gevoeld haar stuk onderwijshistorie te plaatsen tegen de sociaal-economische achtergrond, die erbij hoort. Het boek begint met een beschrijving van het vrouwen- en meisjesleven op het platteland aan het begin van de 20ste eeuw en bij de voortgang van het verhaal wordt aan deze dimensie telkens recht gedaan. Het boek werd verlevendigd door persoonlijke getuigenissen van de schrijfster en vele anderen. Het is met tal van illustraties verlucht. Ik denk dat vele lezers op de eerste ervan met genoegen het portret van de schrijfster zullen ontdekken. Het is prettig dat wij dit voortreffelijke overzicht van een interessante tak van ons schoolwezen mochten ontvangen.

PH. J. I.

I. VAN DER VELDE: *Jean Jacques Rousseau, Pedagoog*. Agon Elsevier, Amsterdam, 1967.

Zelfs al kent iedereen de naam Emile, toch wordt Rousseau, meent Van der Velde, te weinig gelezen en gekend. Ook aan de kentering in waardering – de omslag van negatief in de 19e eeuw tot positief na de eerste wereldoorlog – heeft Nederland te weinig aandeel gehad. Men kan zelfs stellen dat de feitelijke bestudering van zijn werk hier nog moet komen. Een uitstekende introductie vormt hiervoor dit boek, dat zich bescheiden presenteert, maar dat zeer helder, overzichtelijk en deskundig is geschreven. Men zal er veel nieuws in vinden, ook veel dat tegen de gangbare opvattingen ingaat. Terecht ziet de schrijver het werk van Rousseau als een eenheid (dit tegen Gunning en Kohnstamm) een pleidooi voor een democratie en tegen een totalitaire staat (dit tegen Geyl). De zgn. negatieve opvoeding ziet Van der Velde juist zeer positief, de zgn. deïstische Profession zelfs als een theïstisch credo! M.i. terecht.

Ik plaats met enige aarzeling bij deze grondige uiteenzettingen toch enkele aantekeningen, zonder de pretentie te hebben het beter te zien.

Het minst geslaagd is Van der Velde in zijn cultuurhistorische uiteenzettingen, b.v. in c. 2, dat ook afzonderlijk in P.S. (dec. 1966) is verschenen. Dit is wat overladen en te weinig genuanceerd: alle bekende pedagogen minus Francke, met inbegrip van De la Salle en Comenius te rekenen bij de Verlichting, gaat wel wat ver. Ook de beschrijving van het 18e eeuwse natuurbegrip is wat karig: hiervoor verwijs ik naar de werken van Ulman en Delekat.<sup>1</sup> Toch heeft de schrijver het natuurbegrip van de 18e eeuw evenals dat van Rousseau wel goed gepeild.

Ten aanzien van de bedoeling van de Emile en de vormgeving heb ik een andere opvatting.

Allereerst: wat was Rousseau's bedoeling? Ging het hem om het kind en mag men zeggen, dat hij het kind heeft ontdekt? Is de bekende stelling *laissez mûrir l'enfance dans les enfants* het begin van de moderne kindpsychologie, resp. pedagogiek? Van der Velde schijnt dit, zonder het expliciet zo te stellen, wel te menen.

M.i. echter is de Emile geen min of meer systematische handleiding voor de pedagogische praktijk, ook al vat men dit ruim op, maar een méthode d'exposition, een literair genre, waarvan Rousseau zich bedient. Emile zelf is

l'homme abstrait, de mens die men over houdt als men er het milieu en de erfelijke aanleg van aftrekt. Het is geen realiteit en zelfs geen beschrijving van de historische mens uit de oertijd van de Gouden Eeuw der mensheid. Hij is slechts logisch gedacht, het „veronderstelde” uit de Euclidische meetkunde. Emile heeft dan ook slechts enkele eigenschappen: hij is niet te knap, noch te dom, behoorlijk gezond en open van geest, een geïnteresseerd kind: het ideaal, in letterlijke zin, waarmee men pedagogisch kan gaan werken.

Wat is nu het doel? Niet in de eerste plaats het kind tot ontwikkeling brengen „om zijns zelfs wil”. Het gaat Rousseau niet om de rechten, de eigenschappen en de ontwikkeling van het individuele kind. Zijn zorg geldt de cultuur: het gezond maken van maatschappij en beschaving. Dit was al het thema van de eerste prijsvraag van 1749. Het Contrat Social en de Emile (beide van 1762) horen bij elkaar, ze vullen elkaar aan, ze maken elkaar mogelijk. Dat de mens vrij geboren is, houdt hetzelfde in als dat hij van nature goed is, de vrijheid van het Contrat schept de mogelijkheid voor de liberté morale, het eigenlijke opvoedingsdoel en deze laatste vrijheid is weer voorwaarde voor het ware burger zijn. Het is ook niet mens of burger, maar mens en burger. Het gaat niet om *l'enfant*, maar om *l'enfance*: het kind zijn, of liever, aangezien bij Rousseau het accent ligt ook op de adolescentie, het jeugdig zijn.

De jeugdigheid van de mens is de noodzakelijke voorwaarde voor de sanering van cultuur en samenleving. De taak van de opvoeding bestaat er dan ook in te zorgen, dat deze jeugdigheid, de natuurlijke frisheid, bewaard blijft. Naar ik meen gaat het bij geen der Romantici, zelfs niet bij Fröbel, om het individuele kind als zodanig. De Romantiek dacht nu eenmaal ideologisch en mythologisch, niet realistisch-praktisch. De romantici, Rousseau inclusief (maar hij het minst) zijn echte essentiepedagogen. Zo is zelfs het spel bij Fröbel alerm minst vrij spel, maar sterk gebonden.

In dit opzicht is mijn interpretatie dus een andere dan die van mijn collega. Ook al betreft dit een m.i. belangrijk punt, dit neemt niet weg, dat ik met zijn beschouwingen als geheel mee kan gaan. Het wordt tijd dat we in Nederland eens ernst gaan maken met de bestudering van Rousseau. Van der Velde heeft ons door dit heldere, overtuigende werk, dat vrucht is van veel nadenken over de omvangrijke literatuur, zeer aan zich verplicht.

N. F. NOORDAM

1. J. Ulman - La nature et l'éducation, 1964

F. Delekat - Joh. H. Pestalozzi, 1928.

PETER M. ROEDER, ARTHUR PASDZIERNY, WILLY WOLF, „Sozialstatus und Schulerfolg. Bericht über empirische Untersuchungen”. Pädagogische Forschungen, (Veröffentlichungen des Comenius-Instituts. Reihe: Erziehungswissenschaftliche Studien. Quelle und Meyer, Heidelberg, 1965, S. 79.

In dit boekje, waarin verslag wordt gedaan over twee pedagogische onderzoeken, wordt in het voorwoord de verzuchting geslaakt, dat de wetenschappelijke opleiding en vorming aan universiteiten en pedagogische hogescholen tot nu toe de leraren veel te weinig gelegenheid hebben geboden zich te bekwamen in pedagogisch onderzoek. Een bezwaar is voorts dat de on-

derzoekers niet alleen hun arbeidsinspanning geven en hun tijd beschikbaar stellen maar vaak ook de kosten van hun onderzoek moeten betalen. Een omstandigheid, die zich ook in ons land voordoet. Het eerste onderzoek van Roeder over „Sprache, Sozialstatus und Bildungschancen” toont opnieuw aan dat hoe hoger de sociale status der ouders is, des te sterker zij geneigd zijn, bij optredende leermoeilijkheden van hun kinderen, hen toch de middelbare schoolopleiding af te laten maken. Voorts is nog eens onderstreept dat een laag taalniveau van een gezin, de schoolloopbaan van het kind ongunstig beïnvloedt.

Het tweede onderzoek „Probleme der Auslese für den Zweiten Bildungsweg” is uitgevoerd door Wolf, Pasdzierny en Roeder.

Een belangrijk aspect van het onderzoek — waarop in ons land door Mevr. Dr. H. Verwey-Jonker reeds is geattendeerd — is het achterblijven van het meisje bij het middelbaar en hoger onderwijs; niet in leerprestaties, maar in deelname! Voor het volgen van een „Zweiten Bildungsweg” zal aan twee voorwaarden voldaan dienen te worden:

- a. de drang naar meer en beter onderwijs of naar maatschappelijke stijging moet voldoende sterk zijn;
- b. men moet weten welke instellingen daartoe geëigend zijn.

In het onderzoek is naar voren gekomen dat, in tegenstelling met de eerste „Bildungsweg”, in de tweede het aandeel van personen uit maatschappelijk lagere groeperingen groter is. Ook zijn er die vroeger om allerlei redenen hun middelbare schoolopleiding niet hebben kunnen voltooien maar dit, ouder geworden, alsnog doen. Voorts blijken in het algemeen de leerprestaties van hen, afkomstig uit de lagere sociale milieus, beter te zijn dan van diegenen, die tot de sociaal hogere milieus behoren. Wat echter het beheersen van de Duitse taal betreft is de laatste groep evenwel beter. Wederom een aanwijzing van de betekenis van het gezin waarin men opgroeit en volwassen wordt.

De resultaten van deze onderzoekingen zijn waard te worden geraadpleegd, geanalyseerd en overdacht. Het is van niet geringe pedagogische- en didactische betekenis dat leraren, zoals deze onderzoekers, zich verdiepen in de problematiek van de sociale status van het kind, die voor het volgen van voortgezet onderwijs van zo'n grote betekenis blijkt te zijn.